

Jolanta Gola

Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków w języku polskim i chorwackim

Nazwy ryb, skorupiaków i mięczaków są częścią nazewnictwa przyrodniczego. Nazwy apelatywne zwierząt przedstawione w niniejszym artykule były przedmiotem pracy magisterskiej mojego autorstwa *Nazwy ryb, skorupiaków i mięczaków w języku polskim i chorwackim*¹. Pod pojęciem nazw apelatywnych rozumiem nazwy pospolite – takie, które mogą odnosić się do dowolnego egzemplarza danej klasy przedmiotów, w odróżnieniu od nazwy własnej, która odnosi się do konkretnej jednostki². Warto także zwrócić uwagę na różnice terminologiczne występujące w języku polskim i chorwackim. Zgodnie z artykułem Sinišy Vukovića przyjmuję, że *ichtionim* jest nazwą gatunku lub rodzaju ryby w obu badanych językach. Różnice pojawiają się w przypadku terminu *zoonim* – w języku polskim nazwa ta oznacza imię własne zwierzęcia, np. domowego pupila, a w języku chorwackim Vuković rozgranicza *zoonim* oznaczający gatunek zwierzęcia i *animalonim* będący imieniem własnym³. Organizmy, których nazwom się przyglądam, stanowią najliczniejszą grupę kręgowców o bardzo dużym znaczeniu gospodarczym i należą do najpospolitszych zwierząt na Ziemi. W procesie badania chorwackich odpowiedników polskich nazw ryb słodkowodnych oraz morskich

¹ Praca językoznawcza pod tytułem *Nazwy ryb, skorupiaków i mięczaków w języku polskim i chorwackim* miała na celu stworzenie bazy słownictwa z tego zakresu tematycznego w języku polskim i chorwackim oraz wskazanie podobieństw i różnic w obrębie wybranego słownictwa. Została napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Marioli Walczak-Mikołajczak. Obrona pracy magisterskiej miała miejsce 7 lipca 2021 roku w Collegium Maius w Poznaniu.

² M. Rutkiewicz-Hanczewska, *Wstęp do semantyki onimicznej: nomina propria i nomina appellativa – inkluzja czy ekskluzja?*, Poznań 2011, s. 22–24.

³ S. Vuković, *Onomastička terminologija. Inventar termina, stratifikacija onomastike kao prilog teoriji imenoslovlja u cjelini*, „Čakavska rič” 2007, nr XXXV (1), s. 139–185.

Jolanta Gola, *Słotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

organizmów chorwackiej części Morza Adriatyckiego zauważyłam, że nazwy organizmów wodnych stanowią bogaty zbiór leksemów, który pozwolił na przeprowadzenie analizy etymologicznej, słotwórczej i semantycznej. Polskie i chorwackie nazwy zostały zestawione w drodze analizy komparatystycznej, uwzględniającej podobieństwa i różnice. Z uwagi na fakt, że Morze Adriatyckie jest cenne dla Chorwatów oraz stanowi bardzo ważny element chorwackiej kultury i tożsamości, liczebność chorwackich jednostek leksykalnych jest większa niż polskich (377 chorwackich i 253 polskie).

Polskie nazewnictwo popularne ryb jest zestawieniem nazw zwyczajowych rzędów, rodzin, gatunków i podgatunków ryb występujących w literaturze ichtiologicznej itp. Autorem pierwszego dzieła napisanego w języku polskim, w którym pojawiły się zwyczajowe nazwy ryb, jest Olbrycht Strumieński. W wydanej w 1573 roku książce *O sprawie, sypaniu, wymierzaniu i rybieniu stawów* [...] wymienił nazwy kilkunastu gatunków ryb powszechnie wówczas hodowanych w stawach. Podobna tematyka pojawiła się w przetłumaczonej na język polski pracy Jana Dubraviusa *O Rybnikach y rybch, które sie w nich chowają, o przyrodzeniach*. Pierwsze tłumaczenie pojawiło się w Polsce prawdopodobnie około 1600 roku. Feliks Jarocki w pracy pt. *Zoologia, czyli zwierzętopismo ogólne* (1822) dokonał systematycznego przeglądu ryb świata z podziałem na rodzaje i gatunki. Każdemu rodzajowi i niektórym gatunkom przypisał polską nazwę. Rozwój polskiej ichtiologii i akwarystyki w XIX i XX wieku zaowocował wydaniem wielu publikacji, których autorzy często proponowali nowe nazwy zwyczajowe ryb. Byli to między innymi: Norbert Alfons Kumelski, Stanisław Batys Górski, Antoni Walecki i Maksymilian Nowicki. Uporządkowania nazewnictwa ryb spotykane w piśmiennictwie polskim podjęli się Eugeniusz Grabda i Tomasz Heese w pracy pt. *Polskie nazewnictwo popularne kręglouste i ryby – Cyclostomata et Pisces*, wydanej w 1991 roku. Autorzy uwzględnili w tej pracy nazwy zwyczajowe zebrane przez Waleckiego (1864) oraz w pozycjach literatury wydanych w latach 1908–1987⁴. Na gruncie polskim liczne opracowania

⁴ *Encyklopedia zwierząt. Ryby*, red. M. Oleszkiewicz, Warszawa 1994, s. 22.

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

onomastyczne wydawali między innymi: Ewa Rzetelska-Feleszko, Kazimierz Rymut, Adam Siwiec i Witold Taszycki. W Chorwacji również powstawały tego typu prace, których autorami byli: Anđela Frančić, Dunja Brozović Rončević oraz Dubravko Mršić.

Systematyka ryb pozwala nam przyporządkować gatunki (podstawowe jednostki systematyczne obejmujące wszystkie osobniki zdolne do nieograniczonego krzyżowania się, tworzące populację) do poszczególnych jednostek systematycznych wyższego rzędu. Taki podział ma na celu uporządkowanie wspólnych cech różnych zwierząt lub roślin. Każdy gatunek oznaczony jest dwuczłonową nazwą łacińską: pierwszy człon jest nazwą rodzaju, drugi jest nazwą gatunku w obrębie rodzaju. Systematyka ryb ma na celu odzwierciedlenie pokrewieństwa między nimi. Gatunki łączy się w rodzaje, rodzaje w rodziny, rodziny w rzędy, rzędy w gromady (lub klasy w przypadku roślin), te ostatnie w przypadku ryb w typy. Aby podkreślić bliższe pokrewieństwo niektórych grup systematycznych, stosuje się także dodatkowe kategorie, jak: podrodziny, podrzędy, kohorty, szczepy, podgromady, podtypy itp⁵. Jako przykład może posłużyć amur biały, który należy do królestwa zwierząt, typu strunowców, gromady ryb kostnoszkieletowych, rzędu karpiokształtnych i rodziny karpowatych.

Do analizy słowotwórczej wybrałam nazwy, które są derywowane i czytelne słowotwórczo. Znaczna większość leksemów należy do grupy nazw nosicieli cech, którą to kategorię Renata Grzegorzycowa nazywa także „subiektami cech”⁶. Charakteryzują się one wskazywaniem na cechy jakościowe informujące o rozmiarach, kolorach czy nacechowaniu ekspresywnym. Mogą odnosić się bezpośrednio do subiektu lub tylko pośrednio do desygnatu derywatu. Dokonując analizy poszczególnych derywatów, wydzielam następujące elementy:

- a) parafraza słowotwórcza,
- b) wyraz motywujący lub wyrazy motywujące (w przypadku nazw złożonych),
- c) formant słowotwórczy (prefiks, sufiks lub interfiks – jeśli istnieje),

⁵ *Ibidem*, s. 33.

⁶ R. Grzegorzycowa, R. Laskowski, H. Wróbel, *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa 1999.

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

- d) typ derywacji,
- e) kategoria słowotwórcza,
- f) proces słowotwórczy.

Parafraza słowotwórcza jest swego rodzaju definicją słowotwórczą, najczęściej zawiera w sobie wyraz motywujący, który oddaje znaczenie wyrazu motywowanego. Wyrazem motywującym określam wyraz, który przyczynił się do powstania nowego wyrazu, stanowi podstawę słowotwórczą. Formant słowotwórczy jest elementem odróżniającym się od podstawy słowotwórczej, który modyfikuje znaczenie lub funkcję leksemu motywującego – najczęściej jest nim sufiks, prefiks lub interfiks. Derywacja jest procesem polegającym na tworzeniu wyrazów pochodnych od innych wyrazów. Dzięki typom derywacji możemy określić, czy dany wyraz został utworzony za pomocą derywacji afiksальной, paradygmatycznej czy alternacyjnej. Grupę wyrazów pochodnych, które mają tę samą wartość kategoriałną, określa kategoria słowotwórcza, np. nazwy nosicieli cech, nazwy wykonawców czynności, nazwy narodowości, dyscyplin sportowych itd. Ważne są również procesy słowotwórcze, dzięki którym powstają nowe wyrazy. Podczas mutacji dochodzi do zmiany kategorii semantycznej między bazą a derywatem, np. *mleko* – *mleczarnia*. W wyniku modyfikacji derywat zmienia znaczenie na węższe względem znaczenia bazowego, np. w zdrobnieniach *kot* – *kotek*. W przypadku transpozycji istotą zmiany wyrazu bazowego jest przejście do innej kategorii gramatycznej, np. *przeprowadzić* – *przeprowadzka*. Opracowaniami gramatycznymi, z których korzystam w opisie analizy słowotwórczej, są: *Zarys słowotwórstwa polskiego* Grzegorzyczkowej⁷, *Gramatyka języka polskiego* Piotra Bąka⁸ oraz *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepko Težaka i Stjepana Babića⁹. Poniżej przedstawiam analizę słowotwórczą poszczególnych nazw zawierającą najczęściej powtarzające się sufiksy.

⁷ R. Grzegorzyczkowa, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa 1982.

⁸ P. Bąk, *Gramatyka języka polskiego*, Warszawa 1987.

⁹ S. Težak, S. Babić, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagrzeb 1996.

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

Analiza nazw rodzajowych ryb morskich w języku polskim

błękitek – ‘zwierzę, które charakteryzuje się kolorem błękitnym’; wyrazy motywujące: błękit, błękitny; formant słowotwórczy: *-ek*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

kielczak – ‘zwierzę, które charakteryzuje się wielością kłów’; wyraz motywujący: kieł; formant słowotwórczy: *-ak*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat mutacyjny; alternacja jakościowa ł : l

oczlica – ‘zwierzę, które ma oczy lub coś przypominającego oczy’; wyraz motywujący: oczy; formant słowotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa posiadaczy; derywat mutacyjny

paszczak – ‘zwierzę, które ma paszczę’; wyraz motywujący: paszcza; formant słowotwórczy: *-ak*; derywacja sufiksalna; nazwa posiadaczy; derywat mutacyjny

podeszwica – ‘zwierzę, które kształtem przypomina podeszwę’; wyraz motywujący: podeszwa; formant słowotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat mutacyjny

rekinek – ‘mały rekin’; wyraz motywujący: rekin; formant słowotwórczy: *-ek*; derywacja sufiksalna; forma deminutywna; derywat modyfikacyjny

smuklica – ‘zwierzę, które ma smukły kształt’; wyraz motywujący: smukły; formant słowotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat mutacyjny; alternacja jakościowa ł : l

widlak – ‘zwierzę, które ma coś na kształt widła’; wyraz motywujący: widły; formant słowotwórczy: *-ak*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat mutacyjny; alternacja jakościowa ł : l

żabnica – ‘zwierzę, które przypomina żabę’; wyraz motywujący: żaba; formant słowotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat mutacyjny

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

Przykładami nazw zawierających inne sufiksy, a wyodrębnionymi w tej grupie zwierząt są: *babka, kielec, ogończa, ostrosz, pilczyk, srebrzyk, włócznik*, *żarłacz* (formanty: *-ka, -ec, -cza, -osz, -yk, -ik, -acz*).

Analiza nazw rodzajowych ryb morskich w języku chorwackim

batoglavac – ‘zwierzę, które charakteryzuje się czymś przypominającym głowę nietoperza’; wyrazy motywujące: *bat, glava*; interfiks: *-o-*, sufiks: *-ac*; derywacja złożona; nazwa nosicieli cech; derywat mutacyjny

bjelica – ‘zwierzę, które charakteryzuje się kolorem białym lub białymi elementami’; wyraz motywujący: *bijel*; formant słowotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat transpozycyjny; alternacja ilościowa *ije : je*

crnoprugac – ‘zwierzę, które ma czarne pręgi’; wyrazy motywujące: *crn, pruga*; interfiks: *-o-*, sufiks: *-ac*; derywacja złożona; nazwa nosicieli cech; derywat mutacyjny

iglica – ‘zwierzę, które charakteryzuje się czymś przypominającym igłę’; wyraz motywujący: *igla*; formant słowotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

ovčica – ‘zwierzę, które charakteryzuje się czymś przypominającym owcę’; wyraz motywujący: *ovca*; formant słowotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny; alternacja jakościowa *c : č*

plavica – ‘zwierzę, które charakteryzuje się kolorem lub odcieniem niebieskim’; wyraz motywujący: *plav*; formant słowotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

podlanica – ‘zwierzę, które swoim rozmiarem odpowiada wielkości ludzkiej dłoni’; wyraz motywujący: *dlan*; formant słowotwórczy: *-ica*, prefiks: *po-*; derywacja sufiksalna i prefiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

srebrnica – ‘zwierzę, które charakteryzuje się kolorem srebrnym’; wyraz motywujący: srebrn; formant słowotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

škrpinica – ‘zwierzę, które charakteryzuje się czymś brzydkim lub nierównościami na ciele’; wyrazy motywujące: škarp, škarpina, škarpa; formant słowotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

zubatac – ‘zwierzę, które charakteryzuje się zębami’; wyraz motywujący: zub; formant słowotwórczy: *-ac*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

Przykładami nazw zawierających inne sufiksy, a wyodrębnionymi w tej grupie zwierząt są: *modrak*, *rumbač*, *sabljan*, *zubačić* (formanty: *-ak*, *-ač*, *-an*, *-čić*).

Analiza nazw gatunkowych ryb morskich w języku polskim

gwiaździsty – ‘taki, który jest pełen gwiazd lub mający kształt gwiazd’; wyraz motywujący: gwiazda; formant słowotwórczy: *-sty*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; dezintegracja tematu słowotwórczego *gwiazd* : *gwiaźdz*’

krwisty – ‘taki, który zawiera krew lub czerwony o odcieniu koloru krwi’; wyraz motywujący: krew; formant słowotwórczy: *-sty*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; dezintegracja tematu słowotwórczego *krew* : *krw*’

morski – ‘taki, który jest związany z morzem’; wyraz motywujący: morze; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; alternacja jakościowa *rz* : *r*

śródziemnomorski – ‘taki, który ma związek z Morzem Śródziemnym’; wyrazy motywujące: śródziemny, morski; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; alternacja jakościowa *rz* : *r*

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

złocisty – ‘taki, który ma kolor albo połysk złota’; wyraz motywujący: złoto; formant słowotwórczy: *-sty*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; dezintegracja tematu słowotwórczego *złot : złoc*’

Przykładami nazw zawierających inne sufiksy, a wyodrębnionymi w tej grupie zwierząt są: *garbacz, jeżyk, pisarz, tęczak* (formanty: *-acz, -yk, -arz, -ak*).

Analiza nazw gatunkowych ryb morskich w języku chorwackim

blijedac – ‘taki, który ma blade lub białe części ciała’; wyraz motywujący: *blijed*; formant słowotwórczy: *-ac*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

bradavkar – ‘taki, który charakteryzuje się nierówną powierzchnią ciała pokrytą brodawkami’; wyraz motywujący: *bradavka*; formant słowotwórczy: *-ar*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

dubljinac – ‘taki, który jest spotykany w głębokich wodach’; wyrazy motywujące: *dubok, dubljina*; formant słowotwórczy: *-ac*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

modrac – ‘taki, który charakteryzuje się niebieskim/modrym odcieniem ciała’; wyraz motywujący: *modar*; formant słowotwórczy: *-ac*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; alternacja jakościowa: przestawka *ar : ra*

pločar – ‘taki, który charakteryzuje się plamami na ciele przypominającymi płytki’; wyraz motywujący: *ploča*; formant słowotwórczy: *-ar*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

Przykładami nazw zawierających inne sufiksy, a wyodrębnionymi w tej grupie zwierząt są: *bataš, blatarica, mrkulja, putnik, travaš* (formanty: *-aš, -ica, -ulja, -ik, -aš*).

Jolanta Gola, *Słotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

Analiza nazw rodzajowych ryb słodkowodnych w języku polskim

krasnopiórka – ‘zwierzę, które ma piękne pióra’; wyrazy motywujące: krasny, pióro; interfiks: *-o-*, derywacja interfiksalna; nazwa nosiciela cech; derywat modyfikacyjny

owsianka – ‘coś, co powstało z owsa lub nazwa zwierzęcia’; wyraz motywujący: owies; formant słotwórczy: *-ka*; derywacja sufiksalna; nazwa nosiciela cech; dezintegracja tematu słotwórczego *owies* : *owsian*

świnka – ‘mała świnią’; wyraz motywujący: świnią; formant słotwórczy: *-ka*; derywacja sufiksalna; forma deminutywna; derywat modyfikacyjny

wierzchówka – ‘zwierzę, które ma związek z wierzchem’; wyraz motywujący: wierzch; formant słotwórczy: *-ówka*; derywacja sufiksalna; nazwy nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

Przykładami nazw zawierających inne sufiksy, a wyodrębnionymi w tej grupie zwierząt są: *ciernik*, *słonecznica*, *szczupak* (formanty: *-ik*, *-ica*, *-ak*).

Analiza nazw rodzajowych ryb słodkowodnych w języku chorwackim

bjelica – ‘zwierzę, które charakteryzuje się jasnym, białym ubarwieniem’; wyraz motywujący: bijel; formant słotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosiciela cech; alternacja ilościowa *ije* : *je*

brkica – ‘zwierzę, które ma liczne wąsy’; wyraz motywujący: brk; formant słotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosiciela cech; derywat modyfikacyjny

crvenookica – ‘zwierzę, które charakteryzuje się czerwonymi oczami i płetwami’; wyrazy motywujące: crven, oko; interfiks: *-o-*, derywacja interfiksalna; nazwa nosiciela cech; derywat modyfikacyjny

krupatica – ‘coś, co kształtem przypomina grudki lodu’; wyraz motywujący: krupa; formant słotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosiciela cech; derywat modyfikacyjny

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

platnica – ‘coś, co charakteryzuje się płaskim, obłym kształtem’; wyraz motywujący: *plat*; formant słowotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

Przykładami nazw zawierających inne sufiksy, a wyodrębnionymi w tej grupie zwierząt są: *babuška, brkaš, ostriž, pastrva, vijun, zelenak* (formanty: *-ka, -aš, -iž, -va, -un, -ak*).

Analiza nazw gatunkowych ryb słodkowodnych w języku polskim

bałkański – ‘taki, który jest związany z Bałkanami’; wyraz motywujący: *Bałkany*; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

europski – ‘taki, który jest związany z Europą’; wyraz motywujący: *Europa*; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

Przykładami nazw zawierających inne sufiksy, a wyodrębnionymi w tej grupie zwierząt są: *potokowy, srebrzysty* (formanty: *-owy, -sty*).

Analiza nazw gatunkowych ryb słodkowodnych w języku chorwackim

europski – ‘taki, który jest związany z Europą’; wyraz motywujący: *Europa*; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

indijski – ‘taki, który ma związek z Indiami’; wyraz motywujący: *Indija*; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

jadrański – ‘taki, który ma związek z Morzem Adriatyckim’; wyraz motywujący: *Jadran*; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

Przykładem nazwy zawierającej inny sufiks, a wyodrębnionej w tej grupie

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

zwierząt jest: *potočna* (formant: -čna/-čni).

Analiza nazw rodzajowych skorupiaków i mięczaków w języku polskim

kałamarnica – ‘zwierzę, które ma związek z atramentem lub pełni funkcję kałamarnicza’; wyraz motywujący: kałamarnica; formant słowotwórczy: -ica; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; alternacja jakościowa *rz : r*

łopaciarz – ‘zwierzę, które przypomina kształtem łopatę’; wyraz motywujący: łopata; formant słowotwórczy: -arz; derywacja sufiksalna; nazwa posiadaczy; dezintegracja tematu słowotwórczego *łopat : łopac*

omulek – ‘zwierzę, które ma związek z mułem’; wyraz motywujący: muł; formant słowotwórczy: -ek, prefiks: o-; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

ośmiornica – ‘zwierzę, które charakteryzuje się ośmioma odnóżami’; wyrazy motywujące: osiem, ramię; formant słowotwórczy: -ica; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; dezintegracja tematów słowotwórczych *osiem : ośmio; ramię : rnica*

przegrzebek – ‘zwierzę, które żyje w piaszczystym, żwirowym dnie i zakopuje się w mule’; wyraz motywujący: przegrzebywać; formant słowotwórczy: -ek; derywacja sufiksalna; nazwa wykonawców czynności; derywat transpozycyjny

wachlarz – ‘przedmiot, który służy do wachlowania się oraz nazwa zwierzęcia’; wyraz motywujący: wachlować; formant słowotwórczy: -arz; derywacja sufiksalna; nazwa wykonawców czynności; derywat transpozycyjny

Przykładami nazw zawierających inne sufiksy, a wyodrębnionymi w tej grupie zwierząt są: *czareczka, mątwa, ostryga, rozkolec, sercówka* (formanty: -ka, -wa, -ga, -ec, -ka).

Jolanta Gola, *Słotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

Analiza nazw rodzajowych skorupiaków i mięczaków w języku chorwackim

čančica – ‘zwierzę, które kształtem przypomina małą miskę’; wyraz motywujący: *čanak*; formant słotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; dezintegracja tematu słotwórczego *čanak* : *čanč*

kamenica – ‘zwierzę, które swoim kształtem i wyglądem przypomina kamień’; wyraz motywujący: *kamen*; formant słotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

kapica – ‘zwierzę, które swoim kształtem i wyglądem przypomina czapkę’; wyraz motywujący: *kapa*; formant słotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

kozica – ‘zwierzę, które przypomina kozę’; wyraz motywujący: *koza*; formant słotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

kukica – ‘zwierzę, które ma odnóza, zakrzywione na kształt kłamki’; wyraz motywujący: *kuka*; formant słotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

prnjavica – ‘zwierzę, które ma na powierzchni skorupy przetarcia, skazy, nierówności, plamy’; wyraz motywujący: *prnja*; formant słotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

rakovica – ‘zwierzę, które swoim wyglądem i sposobem życia przypomina raka’; wyraz motywujący: *rak*; formant słotwórczy: *-ica*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

Przykładami nazw zawierających inne sufiksy, a wyodrębnionymi w tej grupie zwierząt są: *bobić*, *čaška*, *mrkač*, *muzgavac*, *prilipak*, *rumenka* (formanty: *-ić*, *-ka*, *-ač*, *-ak*, *-ka*).

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

Analiza nazw gatunkowych skorupiaków i mięczaków w języku polskim

europaeski – ‘taki, który jest związany z Europą’; wyraz motywujący: Europa; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

farbiarski – ‘taki, który ma związek z farbami’; wyraz motywujący: farba; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

królewski – ‘taki, który należy do króla lub jest z nim związany’; wyraz motywujący: król; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

morski – ‘taki, który jest związany z morzem’; wyraz motywujący: morze; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; alternacja jakościowa *rz : r*

śródziemnomorski – ‘taki, który ma związek z Morzem Śródziemnym’; wyrazy motywujące: śródziemny, morski; formant słowotwórczy: *-ski*, derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; alternacja jakościowa *rz : r*

Przykładami nazw zawierających inne sufiksy, a wyodrębnionymi w tej grupie zwierząt są: *daktylowy*, *dwuskorupowy*, *kolczasty*, *maślany* (formanty: *-owy*, *-sty*, *-any*).

Analiza nazw gatunkowych skorupiaków i mięczaków w języku chorwackim

bačvaš – ‘taki, który kształtem przypomina kształt i fakturę beczki’; wyraz motywujący: *bačva*; formant słowotwórczy: *-aš*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

dubinska – ‘taka, która żyje głęboko pod wodą’; wyraz motywujący: *dubok*; formant słowotwórczy: *-ski*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat transpozycyjny

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

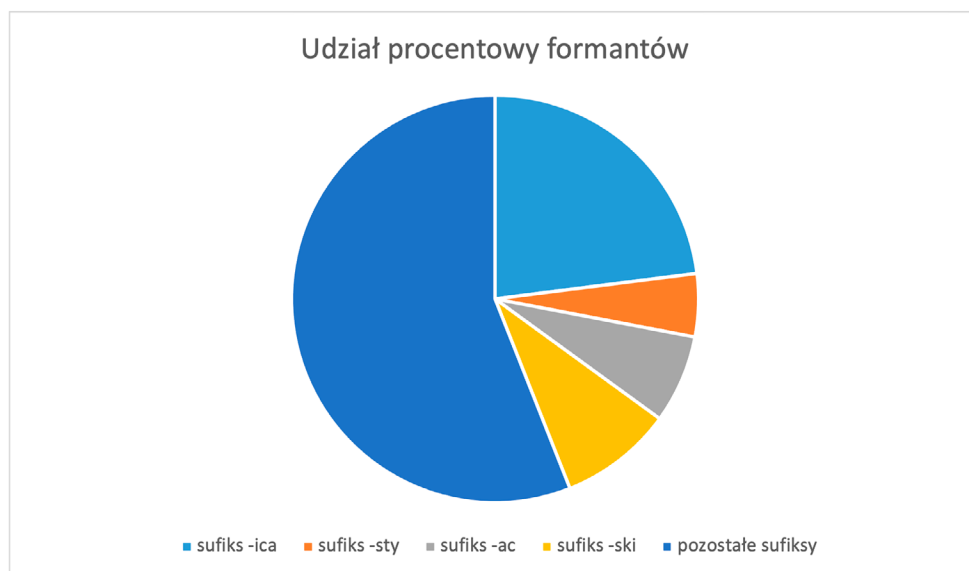
kvrġav – ‘taki, który charakteryzuje się twardymi zgrubieniami, guzami, wypustkami na powierzchni ciała’; wyraz motywujący: *kvrġa*; formant słowotwórczy: *-av*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

prugast – ‘taki, który charakteryzuje się pręgami na ciele’; wyraz motywujący: *pruga*; formant słowotwórczy: *-ast*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; derywat modyfikacyjny

srčanka – ‘zwierzę, które kształtem przypomina serce’; wyraz motywujący: *srce*; formant słowotwórczy: *-anka*; derywacja sufiksalna; nazwa nosicieli cech; dezintegracja tematu słowotwórczego *srce* : *srčan*

W tej grupie żaden z sufiksów nie dominował nad pozostałymi, dlatego podałam analizę wszystkich przykładów nazw.

Poniżej przedstawiam procentowy udział najproduktywniejszych wykładników formalnych podlegających analizie. Zebrałam 142 polskie i chorwackie przejrzyste słowotwórczo nazwy rodzajowe i gatunkowe.

Rys. 1. Udział procentowy formantów

Jolanta Gola, *Słotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

Warto zwrócić w tym miejscu uwagę, że w budowie słotwórczej rozpatrywanych nazw rodzajowych i gatunkowych zarówno w języku polskim, jak i chorwackim występuje duża różnorodność sufiksów. Przedstawione przykłady formantów tworzą nazwy należące do różnych typów słotwórczych, a zatem można stwierdzić, że nazewnictwo ichtiologiczne korzysta z bogatego zbioru sufiksów. Prawie wszystkie wyekscerpowane nazwy rodzajowe są rzeczownikami, a nazwy gatunkowe przymiotnikami, choć zdarzają się także chorwackie ichtionimy, w których nazwy rodzajowe są przymiotnikami. Leksemy poddane analizie występują zarówno w rodzaju gramatycznym męskim, jak i żeńskim, nie mają związku z naturalnym rodzajem zwierzęcia, ale zależą od danego języka (ryba, która w polszczyźnie ma nazwę w rodzaju męskim, może być określana nazwą w rodzaju żeńskim w języku chorwackim i na odwrót). Zdecydowana większość nazw tworzona jest poprzez sufiksy, ale obecne są także jednostkowe przypadki nazw utworzonych przez prefiksy np. *nabijana*, *nakrapiany*. W poszczególnych podgrupach zebrałam 73 sufiksalne polskie nazwy rodzajowe i gatunkowe oraz 69 nazw chorwackich. Pozostałe nazwy podlegały derywacji interfiksальной np. *smugobok*, *tępogłów*, *grubościeniec*, *dziesięcionogi*, *mekousna*, *pujoglavica*, *crvenookica*. Wśród nazw rodzajowych najczęściej powtarzał się sufiks *-ica*, zarówno w języku polskim jak i chorwackim, co może wskazywać na podobieństwo tworzenia nazw zwierząt. W przypadku nazw gatunkowych najbardziej produktywnym formantem polskim jest *-sty*, natomiast w języku chorwackim *-ac*. Wspólnym, produktywnym sufiksem tworzącym nazwy okazał się formant *-ski*, co wskazuje na podobieństwo tworzenia przymiotników określających cechy w obu językach. Jeśli przyjrzymy się procesom słotwórczym towarzyszącym powstaniu przytoczonych przykładów, zauważymy, że znaczna część z nich została utworzona za pomocą derywatu modyfikacyjnego, np. *świnka*, *blękitek*, *bradavkar*, *bačvaš*. Można zatem wysnuć wniosek, że zgromadzone nazwy uszczegółwiają pewne cechy i wzorce zachowań. Wśród zebranych nazw nie zabrakło jednak przykładów alternacji jakościowych i ilościowych oraz pojedynczych derywatów, w których doszło do dezintegracji tematu słotwórczego, np. *owsianka*, *ośmiornica*, *čančica*, *srčanka*. W kilku przypadkach

Jolanta Gola, *Słotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

można również zauważyć, że wraz z dużą ogólną liczbą nazw w danym typie słotwórczym maleje różnorodność sufiksów. Większą seryjnością wyróżnia się język chorwacki. Być może jest to spowodowane tym, że zwierzęta wodne stanowią dla Chorwatów ważną sferę zainteresowań i dlatego proces nazewniczy przebiegał u nich w sposób naturalny i powtarzalny.

Prawie wszystkie opisane nazwy należą do kategorii słotwórczej nazw nosicieli cech. Zdarzają się pojedyncze przypadki nazw należących do kategorii posiadaczy, wykonawców czynności i nazw deminutywnych. Na tej podstawie można wysnuć wniosek, że nazwy ryb skorupiaków i mięczaków tworzone są głównie na podstawie ich cech wyglądu lub charakterystyki zachowania.

Bibliografia

- Bąk P., *Gramatyka języka polskiego*, Warszawa 1987.
- Bešlić S., *Morske ribe*, Zagrzeb 1999.
- Grubišić F., *Ribe, rakovi i školjke Jadrana*, Zagrzeb 1990.
- Grzegorzczkowa R., Laskowski R., Wróbel H., *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa 1999.
- Grzegorzczkowa R., *Zarys słotwórstwa polskiego*, Warszawa 1982.
- Hirtz M., *Rječnik narodnih zooloških naziva III. Ribe*, Zagreb 1956.
- Kowalska K., *Ryby*, Warszawa 2000.
- Leksykon zoologiczny*, red. E. Turyn, Warszawa 2000.
- Meštrović Z., *Nekoliko talasozoonima iz djela starije hrvatske leksikografije 17. stoljeća*, „Folia Onomastica Croatica” 1995, nr 4, s. 103–114.
- Rutkiewicz-Hanczewska M., *Wstęp do semantyki onimicznej: nomina propria i nomina appellativa – inkluzja czy ekskluzja?*, Poznań 2011.
- Ryby. Encyklopedia zwierząt*, red. M. Oleszkiewicz, Warszawa 1994.
- Štević Z., *Sistematika i/ili taksonomija*, Zagreb 1997.
- Težak S., Babić S., *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagrzeb 1996.

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

Vuković S., *Onomastička terminologija. Inventar termina, stratifikacija onomastike kao prilog teoriji imenoslovlja u cjelini*, „Čakavska rič” 2007, nr XXXV (1), s. 139–185.

Załachowski W., *Ryby*, Warszawa 1992.

Summary:

The article *Word formation of the names of fish, crustaceans and molluscs in Polish and Croatian* was created on the basis of the thesis *Names of fish, crustaceans and molluscs in Polish and Croatian*. Fish is a very important economic, cultural, tourist and culinary element for Croats, because of their variety, good quality and unique taste. From the linguistic point of view, this is an extremely interesting topic, so I decided to explore the Croatian equivalents of the names of Polish freshwater fish and marine organisms of the Croatian part of the Adriatic Sea. The text presents word formation analysis of the most frequently and common names of fish, crustaceans and molluscs. Examples of nouns and adjectives belong to the specific and generic names of selected animals. On the basis of comparative research between two languages in the field of word formation, I present the most important conclusions regarding the names of freshwater fish and marine animals. For individual analyzes were selected only names which are word-forming clear. The remaining suffixes, these less frequently repeated, are only replaced.

Key words: word formation, specific names, generic names, freshwater fish, marine animals

Jolanta Gola, *Słowotwórstwo nazw ryb, skorupiaków i mięczaków...*

O Autorze:

Jolanta Gola – ukończyłam studia magisterskie z kroatystyki i kontynuuję licencjackie studia bułgarsystyczne na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej, w Instytucie Filologii Słowiańskiej. Moje dotychczasowe prace naukowe dotyczyły przekładu audiowizualnego oraz nazw ryb, skorupiaków i mięczaków w języku polskim i chorwackim. Aktualnie badam nazwy ryb w języku bułgarskim pod względem etymologicznym, słowotwórczym i semantycznym. Nie posiadam znaczących dokonań naukowych, lecz moje zainteresowania skupiają się wokół problemów lingwistycznych, zagadnień językoznawczych i przekładoznawczych. Artykuł *Ryby w życiu i języku Chorwatów* mojego autorstwa zostanie opublikowany w tomie pokonferencyjnym.

E-mail: jolantagola970@gmail.com